

его состояние и направленность. В большинстве случаев мнение должно изучаться из средств массовой информации и в каждом конкретном случае.

Конечно же, настроение людей, целенаправленность их мнения отражают процессы повседневной жизни и экономические проблемы. Поэтому, чтобы понять мнение людей о деятельности милиции, необходимо проникать в экономические и политические проблемы.

Если знания и информированность людей не всегда определяют мнение и линию их поведения, необходимо провести анализ общих явлений и процессов для выработки определенного общественного мнения о деятельности милиции. Здесь большое поле деятельности для психологов и социологов правоохранительных органов.

Знание общественного мнения позволит руководителям правоохранительных органов и общественности найти совместные правильные пути выхода из кризисных ситуаций, успешно решать вопросы борьбы с преступностью и охраны правопорядка.

І.П.Рущенко, канд. філос. наук

НАСЕЛЕННЯ І МІЛІЦІЯ (ЗА ДАНИМИ СОЦІОЛОГІЧНИХ ОПИТУВАНЬ)

Процеси демократизації українського суспільства, зміни у громадській свідомості загострюють проблему стосунків населення і міліції. Це загострення в першу чергу пов'язане не з погіршенням діяльності правоохоронних органів і не з ускладненням криміногенної ситуації, а з утвердженням цінностей громадянського суспільства. Громадськість підвищує вимоги до державних інституцій, правослорсна сфера стає більш прозорою для засобів масової інформації, міліція розглядається як інструмент громадянського суспільства, а не як частина закритої тоталітарної системи. У минулі часи сама проблема стосунків населення і міліції публічно не обговорювалася, відповідні соціологічні опитування не проводилися, динаміка змін була неясною. Сьогодні ситуація змінилася: проблему можна обговорювати в різних аспектах, в тому числі і з боку наукових підходів, методик, результатів соціологічних опитувань.

В чому полягає суть проблеми? По-перше, це специфічне ставлення оточення до органів влади, яке можна визначити в термінах «довіра» або «недовіра» до міліції, існування певних негативних стереотипів свідомості. По-друге, проблема відмови від співробітництва або допомоги міліції з боку населення, поширення так званої латентної злочинності (особливо віктимного типу), тобто небажання громадян заявляти в міліцію про злочини, якщо вони були у ролі жертв чи свідків. По-третє, стиль і методи роботи різних міліцейських служб з населенням, факти протиправних дій співробітників міліції, випадки перевищення повноважень, невиправданого насилля, жорстокого поводження із затриманими та підозрюваними. Таким чином, вимальовується низка різнохарактерних проблем. Це треба мати на увазі, коли відпрацьовуються показники, індикатори, за якими можна аналізувати ситуацію. Принаймні, треба брати до уваги, що соціологічні показники можуть відображати дві реальності: 1) факти свідомості, оціночні судження, почуття, припущення, різні думки та переконання, які за своєю суттю є суб'єктивним явищем, але в масі – об'єктивізуються, стають громадською думкою, тобто пересічним моментом; 2) соціальні, «фізичні» факти – різні дії, вчинки, що можуть бути відображені-

ми, наприклад, офіційною статистикою, або виявленими та підрахованими іншими методами – спостереженням, опитуваннями тощо.

В науково-практичному плані є зрушення на краще. Центр громадських зв'язків МВС України намагається здійснювати моніторинг громадської думки щодо діяльності міліції. Дані систематично публікуються в щорічному виданні «Криміногенна ситуація в Україні: оцінка, тенденції, проблеми». Але соціологи міністерства зосереджуються виключно на показниках першої групи. Показники, які вони використовують, не створюють закінчену систему, з року в рік вони змінюються, не розроблено методикку обрахування підсумкових індексів, якими можна охоплювати розрізнені показники та використовувати для більш-менш точного стеження за динамікою змін. Важко оцінити точність та надійність щорічних вимірів з огляду на деякі фахові питання, які стосуються вибірки та організації опитування. Обсяг вибірки (понад 6000 осіб) є задовільним для поширення даних на генеральну сукупність (населення України) з високим ступенем точності, дозволяє аналізувати соціальну статистику на рівні окремих регіонів (17 областей, Крим, м. Київ). Хоча на рівні регіонів точність виміру не може перевищувати ± 6 відсотків (близько 400 одиниць спостереження), що не досить для обґрунтованих висновків, порівняльного аналізу та стеження за динамікою по кожному регіону окремо. Опитування, як зазначається у брошурі 1998 р., проводилося «вляхом анкетування за місцем роботи та навчання громадян», що автоматично робить дані нерепрезентативними по відношенню до всього населення, бо на робочих місцях та в учбових закладах можна застати сьогодні меншу половину населення країни. Фахові опитування за такою схемою давно вже не проводяться, хоча ми свідомі того, скільки коштує більш надійні опитування методом індивідуального інтерв'ю громадян за місцем їх помешкання. Наші зауваження направлені на те, щоб показати професійні складнощі та проблеми, пов'язані із соціологічним вимірюванням. Ця область є відкритою для подальших робіт та наукового пошуку.

На початку 1999 р. нами було проведено соціологічне опитування харків'ян з метою дослідити масштаби на причини лагентної злочинності ставлення населення до місцевих органів міліції. Всього було опитано 1000 осіб. Застосовано квотний відбір, що репрезентує населення міста Харкова за трьома показниками – стать, вік, освіта. За умовами опитування респонденти розповідали про випадки злочинних посягань, вчинених проти їх майна, особи та громадянських (і політичних) прав протягом минулого (1998) року. Всього за даними опитування на 1000 осіб припадає 1798 делікта, з них – 687 у сфері торгівлі (обважування, обрахунки, продаж фальсифікованих товарів тощо), 687 – майнові злочини, 177 – факти корупції, здринництва, рекету, 162 – різні види нападів, 85 – порушення громадянських і політичних прав. З цього обсягу випадків, які громадяни розцінюють як злочинні посягання, тільки у 73 – харків'яни особисто зверталися до міліції (прокуратура, СБУ). Ще у 18 випадках у міліцію повідомляли сторонні люди, а у 61 – громадяни намагалися скаржитися тим чи іншим посадовим особам, представникам адміністрації. Чому харків'яни не звертаються до органів правопорядку після того, як вони зазнали нападу чи постраждали від злочинців? Є дві домінуючі причини: 40,7% опитаних кажуть, що вони побоюються бюрократичних зволікань і не хочуть витратити марно час, а ще 31,3% – прямо вказують на недовіру до міліції (прокуратури, СБУ), вважають свої звернення марними... Це є свід-

ченням значних недоліків в організації взаємодії органів правопорядку із населенням. Існує і інша проблема – правосвідомість громадян, їх розуміння важливості своєчасного інформування компетентних органів про факти злочинності. Це вже інший бік справи, але правосвідомість також не народжується сама собою. Вона повинна бути об'єктом виховної роботи і цілеспрямовано формуватися ще зі шкільних років.

Оцінки респондентами нашого опитування якості роботи харківської міліції не однозначні. Позитивно оцінили діяльність органів міліції загалом 23,5% опитаних, негативні оцінки різного ступеню дали 42,6% харків'ян, а 33,9% – не визначилися із своїм ставленням. Серед тих громадян, хто звертався до органів міліції в 1998 р. з того чи іншого приводу, оцінки виглядають більш контрастними. Серед цього масиву опитаних тільки 15,6% респондентів не визначилися із своїм ставленням, а 53,2% – дали негативні оцінки... З ким із складу органів міліції при виконанні службових обов'язків частіше зустрічається пересічний громадянин? Розподіл відповідей на поставлене запитання відповідного змісту наведено у табл.1.

Таблиця 1

Представники служб, з якими мала справу харків'яни у 1998 р.	%
Співробітники ДАІ	40,4
Патрульно-постова служба	29,0
Дільничні інспектори	22,2
Співробітники паспортної служби	14,7
Слідчі	13,1
Оперативні працівники	12,1
Керівний склад	5,3
Представники інших служб	13,1
Не зуміли дати конкретну відповідь	4,3

Таким чином, внесок різних служб у формування іміджу співробітника міліції не однаковий. Найбільш «примітними» є представники ДАІ, саме вони, так би мовити, несуть головну відповідальність за образ українського міліціонера в очах співвітчизників. Треба відзначити одну важливу особливість масової свідомості – вона консервативна, інертна, засвоєні стереотипи важко змінюються і викорінюються. Соціологи, хто вивчає проблему стосунків міліції і населення, добре розуміють цю особливість. Так, за офіційною статистикою, в Україні (і харківському регіоні) протягом останніх двох–трьох років відбувається певна стабілізація і поліпшення криміногенної ситуації. Але суб'єктивні оцінки респондентів цього не підтверджують. Нами було поставлене перед респондентами питання наступного змісту: «Яке ваше відчуття рівня злочинності в Харкові у 1998 р. у порівнянні з попереднім роком?» В табл.2 міститься розподіл відповідей на це питання.

Таблиця 2

Злочинність набагато зросла	25,6%
Злочинність зросла не набагато	26,2%
Злочинність залишилася на старому рівні	23,0%
Злочинність не набагато зменшилася	8,1%
Злочинність набагато зменшилася	0,6%
Не визначилися	17,0%

Відповідно до цих даних харків'яни дають невтішний прогноз і на поточний рік. Більш песимістично налаштовані ті особи, хто зазнав злочинних посягань в 1998 р. Кожний третій з числа респондентів, які стали об'єктами різних нападів, вважає, що «злочинність зростає набагато». Таким чином, громадськість є своєрідним експертом, її об'єктивність залежить від багатьох чинників. Наприклад, потужним фактором збудження свідомості є засоби масової інформації. Кримінальна хроніка з показом натуралістичних сцен та сюжетів, детальні оповідання про серійних вбивць, мають значний психологічний вплив на свідомість людей. В старі часи така інформація поширювалася засобами масової інформації. Пересічний громадянин не отримав її з такою силою, як сьогодні, він керується особистими враженнями, реаліями своєї свідомості.

Цікаво проаналізувати думку тих харків'ян, котрі особисто зверталися в органи міліції, шукали допомоги чи намагалися відновити справедливості. З 1000 респондентів 147 осіб в 1998 р. мали такий контакт. В табл.3 наводяться дані відповідей на питання «Якщо Ви зверталися до міліції, то як до Вас поставилися?» у порівнянні з розподілом відповідей, отриманих нами у 1997 р., тобто два роки тому.

Таблиця 3

	Дані 1999 р.	Дані 1997 р.
З великою увагою, співчутливо	10%	6,2%
З увагою	27,9%	15,7%
Скоріше з увагою, ніж ні	15,8%	19,3%
Не змогли відповісти	10,5%	18,7%
Скоріше байдуже, ніж з увагою	20,0%	21,8%
Байдуже	14,2%	13,0%
Вороже	1,6%	5,3%

Як бачимо, ситуація навіть трохи поліпшилася. Але ще залишається великий простір для поліпшення організаційної роботи, професіоналізму у стосунках служб міліції із населенням. З чого складається наведена статистика? Фактично з окремих випадків, одиничних взаємодій громадян і конкретних співробітників з різним рівнем професіоналізму, культури, свідомості. Комуś з громадян поталанило натрапити на співробітника, який сумлінно виконує свої службові обов'язки, комуś ні... Дані опитування лише відтворювали та підсумували усю масу таких подій. Висновок можна зробити досить однозначний: потрібна певна «стандартизація» професійного рівня, ступеню толерантності, розуміння службового обов'язку співробітників міліції у ставленні до громадян. У цій справі не варто покладатися на суб'єктивне розуміння стилю й методів роботи з населенням. Співробітники мусять дотримуватися жорстких норм і вимог, включно до лексики, манери поведінки, фізичних дій тощо. Немалі резерви містяться у надрах бюрократичної машини, яка є у кожній державній установі, а в органах міліції вона традиційно підкреслена і жорстка. Бюрократична система у гіршому розумінні цього терміну завжди викликає відразу і лякає пересічного громадянина.

З різними настроями і фактичними результатами полишають громадяни стіни міліцейських установ. Це, передусім, і визначає імідж міліції. У наших опитуваннях особи, що зверталися в попередньому році до міліцейських

установ, відповідали на таке питання: «Вам була надана допомога?» В табл.4 подані дані за 1999 та 1997 рр.

Таблиця 4

	Дані 1999 р.	Дані 1997 р.
Так	33,0%	21,2%
Скоріше так, ніж ні	12,9%	17,9%
Важке відповісти	13,9%	15,0%
Скоріше ні, ніж так	12,9%	21,9
Ні	27,3%	23,9%

В цілому дані обох опитувань співпадають, навіть, можна казати про певний прогрес. Останні роки підвищилася вимогливість до дисципліни, дотримання норм права співробітниками міліції з боку керівництва МВС України, та регіональних, місцевих управлінських ланок. Ці заходи, по суті, є адміністративним тиском, без якого обійтися неможливо, але їх не досить для вирішення проблеми в цілому. Потрібні широкомасштабні кроки освітнього, навчального, науково-методичного характеру, які б докорінно змінили свідомість українського міліціонера, професійний рівень у напрямку загальнообов'язаного у світі стандарту роботи поліцейського із населенням. Такі зміни дадуть великий ефект не тільки для суспільства, звичайних громадян, але й для органів правопорядку. Їх робота полегшиться з огляду на більш доброзичливе ставлення оточення, підтримку, бажання допомоги та співробітництва у забезпеченні правопорядку, боротьбі зі злочинністю тощо. Наслідком цього буде підвищення і соціального статусу охоронця правопорядку з точки зору населення. У цій ситуації поліпшиться кадровий відбір, бо відпаде фактор лобювання певної частини молоді нести службу в міліції внаслідок недоброзичливого ставлення оточення до охоронців порядку. Але усе це скоріше можна сприймати як загальний напрямок і довготривалу перспективу позитивного розвитку органів міліції в Україні.

С.Б. Решетняк

ПРОБЛЕМЫ ОРГАНИЗАЦИИ ВЗАИМОСВЯЗЕЙ МИЛИЦИИ С НАСЕЛЕНИЕМ

В современных моделях трансформации Украины в правовое государство особое место занимает реформирование деятельности правоохранительных органов, в частности, института милиции. Актуальность этой проблемы обусловлена, с одной стороны, качественно новыми задачами милиции по защите прав и свобод граждан от противоправных действий, обострением криминогенной ситуации в обществе, а с другой – отсутствием доверия населения к силовым структурам.

Следует отметить, что реформирование института милиции – процесс комплексный, уже имеющий положительные проявления. В частности, активно обновляется кадровый состав и руководство различных служб, созданы новые структурные подразделения (по борьбе с фальшивомонетничеством, по борьбе с правонарушениями в сфере общественной морали, по борьбе с правонарушениями и преступлениями на рынках и др.), налицо определенные результативные действия по пресечению деятельности организованных преступных групп в ряде регионов Украины.